

Corsendonca

Verantwoordelijke uitgever : W. Buisse
Pastoor Kerselaersstraat 17, 2360 Oud-Turnhout

Ontwerp omslag : G. Aerts

5de jaargang nr. 3
september 1988

Editoriaal

Er zijn mensen in Oud-Turnhout die vinden dat plaatselijke geschiedenis niet een zaak is van een clubje heemkundigen. Zij hebben in zoverre gelijk dat wij

1° onszelf ernstig nemen en, zij het met beperkte middelen, kwaliteit (trachten te) brengen, waarbij we het amateurisme van spleen- en Sehnsuchtige Marsman-netjes reeds lang achter ons gelaten hebben (de lokale geschiedenis is dus bij ons in goede - zij het voor verbetering vatbare - handen)

2° daarin nooit zouden zijn geslaagd zonder de daadwerkelijke steun van het gemeentebestuur en -personeel.

Als dit nummer nu pas verschijnt is dat mede omdat wij als politiek onafhankelijke vereniging geen electorale olie op het vuur wilden gooien. Maar één en ander moest ons wel van het hart.

Wij nodigen diegenen die nu misschien enigszins groen lachen uit, zich ter plaatse in "ons" museum en op onze open vergaderingen te vergewissen van onze democratische, partij- en pretentieloze manier van werken.

Bij ons vervagen namelijk alle kleuren!

Willy Buysse

Een Oud-Turnhouts heemkundige uit de 18° eeuw: E.H.

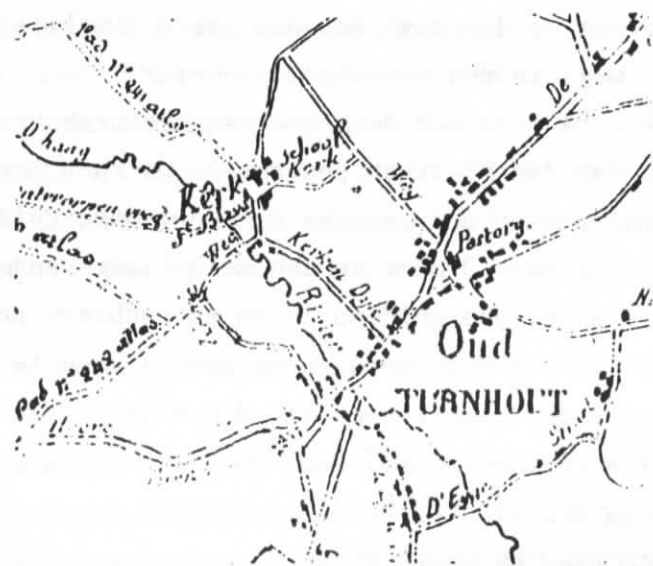
MICHAEL LOMBAERTS

Van de 24 pastoors die Oud-Turnhout tot op dit moment gekend heeft, is Michael Lombaerts wel diegene die deze functie het langst heeft uitgeoefend. Op 9 februari 1709 wordt hij te Turnhout in de Sint-Pieterskerk gedoopt als "Michael angelus joseph lombaerts, zoon van joannes anthony lombaerts en isabelle joanna bertrand (1)". Op 24 juni 1739 wordt hij tot Pastoor benoemd van de Oud-Turnhoutse Sint-Bavoparochie (2). Hij zal dit gedurende 47 jaren blijven, alhoewel Henricus Sels hem gedurende de laatste twee jaren effectief moest vervangen. Het spreekt vanzelf dat pastoor Lombaerts een belangrijke stempel heeft gedrukt op de toenmalige gebeurtenissen.

Pastoor Lombaerts maakte in zijn parochie een zeer rumoerige tijd mee. Vlak na zijn aanstelling begon de Successieoorlog (1740-1748)(3). De streek kreeg het bezoek van het Engels-Hollands-Oostenrijks leger en had af te rekenen met de Franse bezetting (het leger van Lodewijk XV), wat o.a. leidde tot een moeilijke voedselbevoorrading. In 1752-53 werd onze streek getroffen door een zware epidemie, gepaard gaande met een grote kindersterfte (4).

Minder in het kader van de grote geschiedenis, maar daarom nog wel belangrijk voor het plaatselijk verleden is de legendarische storm die hij heeft meegemaakt op 10 februari 1776, waarover verder meer.

E.H. Michael Lombaerts is ook de man geweest die ervoor gezorgd heeft dat het probleem omtrent het jaargeld dat het Turnhouts kapittel aan de Oud-Turnhoutse pastoor diende te betalen, definitief geregeld werd: in september 1772 wende hij zich hiervoor tot de souvereine Raad van Brabant, en op 20 augustus 1773 kreeg hij van deze instelling een kapitaal van 600 gulden jaarwedde toegeschoven en diende het Turnhouts kapittel een nieuwe pastorie in de Sint-Bavoparochie te bouwen (5). Deze pastorie bevond zich echter wel op een andere plaats dan de huidige, die dateert uit 1895.

Situering van de door E.H. Lombaerts gebouwde pastorie, op een plan van het Archief van het Ministerie van Justitie van 1874.

Belangrijk voor de bestudering van de plaatselijke geschiedenis blijft echter het feit dat hij heel wat interessante gegevens genoteerd heeft in een boekje, genaamd "boek der jaergetijde". Naast een lijst van de eigenlijke jaergetijden heeft hij hierin een aantal aantekeningen gemaakt over voorvallen welke zich tijdens zijn ambtstermijn voordeden. Het lijkt ons dan ook aangewezen om deze aantekeningen integraal weer te geven. Hij begon ze te maken vanaf 1752:

"in den jaere 1752 is in de kercke van outturnhout gemaect ende gestelt een nieuw orgel door Sr Delahaij meester orgelmaecker tot Antwerpen; dat orgel is voor de eerste rijse bespeelt geweest op den dagh van ons heere hemelvaert te weten den 11 meij in den voorsijde jaere;

in den jaere 1754 sijn aen de kerke van outturnhout vereert de reliquden van den hijligen pancratius patroon tegen den hairworm, hooftpijnen ende andere saecken; dese reliquden sijn verheven op den 13 8ber in den selve jaere ende dat door

het bijwese van de twee guldens in de voorschreve parochie;

in den jaere 1757 22 8ber sijn in de groote capelle tot oosthoven verheven de reliquden van den hijligen antonius abt. de selve reliquden sijn door de gilde van dien hijligen uijt de parochiale kercke van outturnhout gehaelt ende

met processie naer de voorschreven capelle gebracht alwaer tot lof van dien hijligen is gepredickt ende solemnele dienst gedaen;

in den jaere 1759 18 juli is gecocht een silvere remonstrantie tot antwerpe ende is voor de eerste rijse gebruijckt op den dagh van onse lieve vrouw hemelvaert in den voorschreven jaere 1759;

in den jaere 1762 is door sijne Hooghweirdighijt Biscop van antwerpen met den paesschen verboden om de schandale ende abuisen peperkoeck in de kercke uijt te deijlen ende wort noijt meer gegeven al iste om dat out misbruijk groote murmuratie (6) gewest;

in den jaere 1769 sijn de boomen op den kerckhove tot outturnhoutvercocht ende dat met consent van sijne Hooghweirdighijt Biscop van antwerpen ende in den selve jaere sijn wederom andere lindeboomen geplant;

in den jaere 1764 sijn de ciborie ende clijne remonstrantie vergult ende verbetert in den selven jaere is de choore ende sacristije met blauwen voet steen gelijst ende in den jaere 1765 de geheele kercke veel verandert ende verbetert alsoock vollijst met die blauwe voet steen;

1765

de doose van berichtinge verandert ende van binnen vergult;

1767

sijn aen de kercke vereert silvere ampulle ende schotel op drij conninge dagh voor den eersten keer gebruijckt;

1768 sijn de nieuw ornamenten cassuijvel ende dalmatien (7) ofte dien rocken gemaect ende de stoffe gegeven;

1769 sijn de doose van het crisma (8) verandert ende verbetert;

1772 1ma 7bris

iser een proces begonst tegens het capittel van turnhout over de competentie ende pastoralehuijse tgene het capittel met alle costen heeft verloren op den 17 augusti van den jaere 1773 ende gevende 600 gld competentie ende gecoght eene pastorale huijsinge met de erve van 46 roede lants nevens dien hof alwaer nu is eene blijke ende reservoir ofte visvijver ronsom met hagen beplant ende alle soorten van fruijtboomen;

1773 januari

is tussen den achtsten en de negensten s'nachts de kercke bestolen het sacrarium open gebroken de ciborie genomen de h hostie op den corporael (9) gelijkt de doose van berechtinge ende het maentie van de remonstrantie noch mede genomen noch voors: dese de vuenta (10) opengebroken ende aldaer uijt het copje genomen de doose van het crisma den h: olie is nievers te vinden geweest nochte de dieverije ontdeckt

1774 is de groote clocke hergoten ende voor den keer geluijt op alde hijligen

1776

op den 10 februarij naer middagh tusse na 3 ure is door een storm ofte orcaen de naelde van den thoren gesmeten ende is gevallen op een deel van de kercke waer door de selve is beschadigd soo danigh dat aldaer geenen dinste conde geschieden soo is ijendelijck door den rade van brabant aen de thiende heffers te weten het capittel van turnhout voor twee derde ende Santrijn voor een derde geordonneert de kerke te

herstellen op den ouden voet is dan aanbesteed geweest de aennemers waere jan peeters ende norbertus bailli timmerlieden de geene de kerke hebben instant gestelt om dinst te doen ende is op bamisdagh te weten op den 1 8ber 1776 sijnde den feestdagh van den h: Bavo patroon van onse kercke solemnele geschiet met den te deum laudamus te singen naer de hooghmisse onder het luiden van de groote clock; in het jaere 1778 is volgens het vonnis van den rade van brabant den thoren voltrocken door aenbestede der tiende heffers als bove ende de aennemers sijn geweest als voren van de kerk; in den jaere 1784 is de kerke gewit het dack voorsien ende andere reparatien geschiet;"

Vanaf dit moment is het de vervanger van pastoor Lombaerts die de aantekeningen verder blijft maken. Om het geheel van het boek der jaergetijde af te maken volgen hier de laatste notities:

"in het jaer 1786 door order van den Seer eerw: heer Landdeken is den kelck van de groote capel tot oosthoven sijne geheel van silver en vergult; onder den voet geteekent met een crucifixen, maer boven in de cuijp eenigsings defectueeus om eenige scheurkens die daer in sijn door mij Cor: fr: van Bedaff vic: en deservitor alhier met kennis nogtans van den eerw: heer van reuth genomineerden pastor deser parochie en oock van den kapelmeester helm vaerten naer dese parochie gebrogt en eenen anderen, te weten die daer

nu gebruikt wort, aen dese kerck toebehoorende, naer toe gebroght;

den kelck van de capelle is gerepareert, en dien van de kerck wedergegeven;

in het jaer 1787 zijn de geaprobeerde Reliquien van den H. Sebastianus vereert aen de kerk van S. Bavo door Willibrordus Cleymans Hooftman der gilde van S. Sebast: en met eene silvere caste door de selve gilde verreejkt."

Op 16 maart 1786 sterft Michael Lombaerts. De parochie-registers vermelden: "op heden 16 maart 1786 s'avonts ten negen ure is gestorven den seer eerw: heer Michael josephus Lombaerts pastoir deser parochie en den 19 dito ten ses ure s'avonds begraven (11)".

Om een beter inzicht te krijgen in de levenswijze van deze pastoor en om zijn tijd beter te leren begrijpen, volgt in ons decembernummer nog integraal zijn bijzonder interessant testament.

Noten

- (1) P.R. Sint-Pieter Turnhout, folio 2439. VAN HERLE L., 150 jaar Sint-Bavoparochie Oud-Turnhout, Oud-Turnhout 1986, p. 38, vermeldt ten onrechte als voornaam Joannes Michael Josephus. Ook PRIMIS, Album pastorum campinae antverpiensis, Campinia Sacra S, Antwerpen, p. 223, maakt deze fout.

- (2) VAN HERLE L., o.c., p. 38.
 (3) DE KOK H., en VAN AUTENBOER E., Turnhout, groei van een stad, 1983, p. 97.
 (4) id., p. 98.
 (5) VAN HERLE L., o.c., p. 24.
 (6) Ontevredenheid, gemor.
 (7) Een priesterkleed met wijde mouwen.
 (8) Heilige Olie.
 (9) Het deksel van een kelk.
 (10) De doopvont
 (11) P.R. Sint-Bavo Oud-Turnhout, folio 1405.

In ons volgend nummer vindt u tevens een beknopte bibliografie.

W. van Hout.

Lied uit de verzameling van Anna Driesen

Met dit mooie herfstlied besluiten we de reeks liederen, opgetekend door Anna Driesen. We wensen haar, in de herfst van haar leven, nog vele gelukkige, gezonde jaren en danken haar voor de vele geschriften waarmee ze onze Heemkundekring onschatbare diensten bewijst.

DE LES DER ZWALUW

Zwaluw lief, waar snelt gij heen?
 Zwaluw lief, waar snelt gij heen?
 Laat ge uw nestje zo alleen
 Zwaluw laat uw rappe vleugelen
 Nog een poos uw vlucht beteugelen
 Zwaluw lief, waar snelt gij heen?
 Zwaluw lief, waar snelt gij heen
 'k Ga naar zachter zomen
 Waar de zomerzonne straalt
 En bij frisse stromen
 Bloem en lover praalt
 Eens zal het uur ook komen
 Dat gij heen zult gaan
 Mensenkind o denk er aan.

Zwaluw, keert gij ooit nog weer?
 Zwaluw, keert gij ooit nog weer
 Naar uw nestje van weleer?
 Als de lentedagen naken
 'k Zou het dan voor u bewaken
 Zwaluw keert gij ooit nog weer?
 Zwaluw keert gij ooit nog weer

Licht ziet gij mij nimmer
 Maar indien ik wederkeer
 Metsel ik en timmer
 Mij een nestje weer.
 Gij, gij gaat voor immer
 Als gij heen zult gaan
 Mensenkind o denk er aan

Zwaluw, smart u het scheiden niet?
 Zwaluw, smart u het scheiden niet?
 Toen ge uw nestje daar verliet
 Liet ge uw hoofdje dan niet hangen
 Werd uw borstje niet bevangen
 Zwalum smart u het scheiden niet?
 Waarom zou ik treuren
 Ik vind een beter vaderland
 Vol van balsemgeuren
 Aan het gindse strand
 Om u op te beuren
 Als gij heen zult gaan
 Mensenkind o denk er aan

(vóór 1917)

De kracht van het kruis

De invloed van het christendom op onze Westerse beschaving uit zich onder meer in het algemeen verspreid gebruik van het kruis, met allerlei symbolische betekenissen die vaak met het religieuze nog weinig te maken hebben. Daarbij kan men zich afvragen of in vroeger tijden het ondertekenen van akten met een of ander kruis uitsluitend te wijten was aan een algemene ongeletterdheid wegens gebrek aan onderwijs.

Was het dan zoveel moeilijker enkele letters te leren schrijven dan de vaak ingewikkelde kruisen te produceren die burgemeesters en schepenen op oude akten zetten? Of heetten die toevallig Delacroix, Delcroix, Van de Cruys, Vercruusse...? Of wou men op deze wijze de bezegeling of ondertekening van de akte iets sacraals meegeven, ter bevestiging van het definitieve, onverbreekbare karakter ervan ("we maken er een kruis over")?

Ter illustratie geven we hier enkele voorbeelden van "schemehandteekens" uit het tijdschrift 'Brabantsche Folklore', nr 35, April 1927, p. 365 (verzameld door A. Minne):

W. Buysse & G. Aerts

De kerkmeester van de Sint-Bavokerk in het Ancien Regime

Naast de pastoors, de onderpastoors en de kosters waren ook de kerkmeesters in het Ancien Regime van belang in verband met het beheer van de kerk.

Het terugvinden van deze kerkmeesters is een vrij ingewikkelde zaak, aangezien de kerkrekeningen niet zelden verdwenen zijn. Een lijst van deze voorlopers van de kerkfabriek is dan ook vrij interessant.

De voornaamste opdracht van de kerkmeester bestond erin de goederen van de kerk te beheren, in dit geval die van de Oud-Turnhoutse parochie (de buitenkerk). Van hun dienst moesten ze een jaarlijkse rekening maken. Deze rekening verhaalde de inkomsten en uitgaven die ten behoeve van de kerk gedaan waren.

Onder inkomsten vinden we o.a. renten, intresten, verkopen van hout, geld van begrafenissen, gefundeerde jaargetijden, wekelijkse missen, opgehaald geld bij het offer. Langs de kant van de uitgaven staan bv. aankoop van kelken, ampullen, bezems om de kerk te schrobben, kaarsen, herstellingen aan de kerk.

Om het jaar werd deze rekening vereffend voor schout, schepenen en gezworenen van Turnhout. Ze werd door de secretaris "gestipuleerd ende geschreven" en op zondag na de hoogmis "ten puie" afgelezen.

Meestal werden de rekeningen met een overschot afgesloten. Bij de aanvang van zijn ambt legde de kerkmeester de eed af

in handen van de Turnhoutse hoofdschout, of bij diens afwezigheid in handen van de president-schepenen. Tegelijk werd de eed door de dienende en "aencomende" (de reeds vaststaande opvolger) kerkmeester gedaan. Hij zwoer geen goederen in naam van de parochie te kopen of te verkopen zonder de toestemming van de schepenen van Turnhout. Ook blijkt er in 1759 een aalmoezenier in Oud-Turnhout benoemd te zijn, die zoals de kerkmeester twee jaar zijn taak moest vervullen.

1689-90: Bartholomeus Janssen

1690-91: Carol Janssen

1691-92: cornelis maes

1692-93: jacob wouters

1693-94: anthoni anthonissen

1694-95: geraert joosen

1695-96: johan claessen

1696-97: cornelis pelckmans

1697-98: govaert willems

1698-99: johan wouters

1699-00: jan boorts

1700-01: jan caers

1701-02: adriaen sibs

1703-04: jacob vervoort

1730-31: mathijs van asten
 1731-32: wilm cleymans

 1758-59: adriaen van de vliedt
 1759-60: jacobus vues
 1760-61: adriaen stakenbergh
 1761-62: wilm verwilt
 1762-63: peeter sips
 1763-64: matthijs volders
 1764-65: rombout rummens
 1765-66: geeraert joris
 1766-67: arnoldus wouters
 1767-68: peeter vogels
 1768-69: wilm van miert
 1769-70: nicolaes van mechelen
 1770-71: adriaen van gorp
 1771-72: wouter van meerts
 1772-73: jan neefs
 1773-74: fransus reyniers
 1774-75: jan metten
 1175-76: cornelis peeters
 1776-77: geeraerd stijnen
 1777-78: jacobus borghs
 1778-79: geeraerd van meyr

1779-80: jan thys
 1780-81: cornelis borghs
 1781-82: cornelis bos
 1782-83: wouter nijs
 1783-84: helmus vaertten
 1784-85: J:B: janssen
 1785-86: jacobus verwilt
 1786-87: martinus clymans
 1787-88: joannes verwilt
 1788-89: adrianus sips
 1789-90: joannes mertens
 1790-91: cornelis somers
 1791-92: jacobus thys
 1792-93: bartholomeus van eyck
 1793-94: michiel cos

Manuel Huygaerts.

Nieuws uit de regio

Tentoonstelling

"125 jaar spoorwegen te Aarschot", in het Museum voor Heemkunde en Folklore, Begijnhof te Aarschot.

Loopt van 24 september tot 2 november 1988, dagelijks behalve op dinsdag en zondagnamiddag, van 9 tot 12 en van 14 tot 17 uur.

Er is ook een catalogus verkrijgbaar.

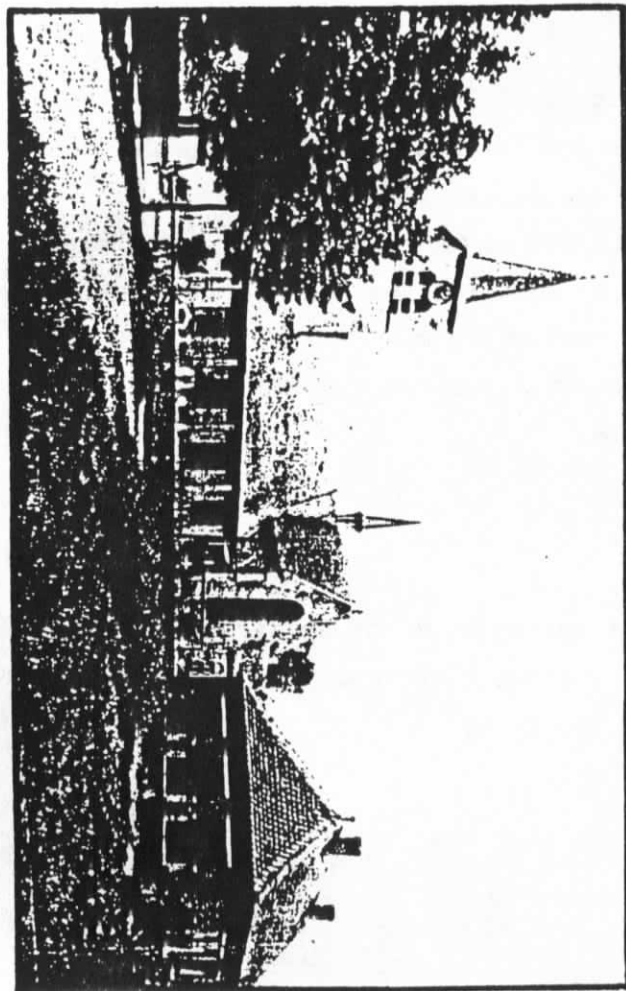
Publicatie

Het Gemeentelijk Beiaardcomité van Mol publiceert "Kunstschatten van het Torenmuseum te Mol". Het boek is onlangs verschenen, telt ongeveer 230 pagina's en is geïllustreerd met 100 foto's, waarvan een aantal in kleur. De bedoeling is de kunstvoorwerpen dichterbij het publiek te brengen. Er wordt ook aandacht geschonken aan de geschiedenis van de St-Pieterskerk (waarin het museum is ondergebracht) en haar beiaard.

De huidige prijs is ons onbekend. Bij voorintekening bedroeg hij 850 Bfr.

Van Heemkundekring "De Vlierbes" van Beerse verscheen het jaarboek 1988. Zoals we van deze vereniging gewoon zijn een uiterst verzorgde en zeer gevarieerde publicatie.

Jef Hens vond in een weekblad van 23 juni 1933 ondermeer deze foto van de kerk met op de voorgrond rechts het oude schooltje. Is deze foto uniek of bestaan er nog? Laat het ons weten!

Inhoud

Editoriaal	p.1
Een Oud-Turnhoutse heemkundige uit de 18 ^e eeuw	p.2-9
De kracht van het kruis	p.13
Lied uit de verzameling van Anna Driesen	p.10-12
De kerkmeester van de Sint-Bavokerk in het Ancien Régime	p.14-17
Nieuws uit de regio	p.18
Foto	p.19

Dit nummer kwam tot stand met medewerking van G. Aerts,
W. Buysse, A. Driesen, M. Huygaerts, J. Hens en
W. van Hout.